

Κωσταντίνος Χατζόπουλος

Αντάρτης

διήγημα

«Αντάρτης»

// διήγημα

Κωσταντίνος Χατζόπουλος (1868-1920)

ΑΝΟΙΚΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

www.openbook.gr

Επιμέλεια έκδοσης: Γιάννης Φαρσάρης

ISBN 978-618-5444-36-5

Πρώτη δημοσίευση: περιοδικό «Νουμάς», 1907

Τα έργα του Κωσταντίνου Χατζόπουλου ανήκουν στο [Κοινό Κτήμα](#)

Πηγή κειμένου: www.sarantakos.com

Πίνακας εξωφύλλου:

«Η μάχη των Φαρσάλων, 1897-1903» (Λάδι σε μουσαμά, 38 x 55 εκ.)

Γεώργιος Ροϊλός (1867-1928) – Εκτίθεται στην [Εθνική Πινακοθήκη](#)

Η συλλογή *Η Σουζάννα του παπιά και άλλα διηγήματα* του Γρηγορίου Ξενόπουλου διανέμεται ελεύθερα στο διαδίκτυο σε μορφή ψηφιακού βιβλίου υπό άδεια [Creative Commons BY-NC-SA](#) [Αναφορά δημιουργού – Μη εμπορική χρήση – Παρόμοια διανομή]

Κωσταντίνος Χατζόπουλος

Ο Κωσταντίνος (Κώστας) Χατζόπουλος (11 Μαΐου 1868 - Ιούλιος 1920) ήταν μυθιστοριογράφος, ποιητής, διηγηματογράφος, μεταφραστής και δοκιμιογράφος, από τους πρωτοπόρους του δημοτικισμού και του σοσιαλισμού στην Ελλάδα.

Ο Χατζόπουλος ήτανε γόνος φτωχής οικογένειας. Ήταν το πρώτο παιδί από τα πέντε - τρία αγόρια και δυο κορίτσια - του εμπόρου από το Βάλτο, - και συγκεκριμένα από το χωριό Χαλκιόπουλο, Γιάννη Χατζόπουλου. Η μητέρα του, Θεοφανή Στάικου, ήταν μοναχοκόρη μιας από τις πλουσιότερες οικογένειες του Αγρινίου που προερχότανε από μεγάλη οικογένεια κοτσαμπάσηδων, πολλά μέλη της οποίας ήταν Φιλικοί και αγωνιστές του 1821. Οι γονείς της ζήτησαν από το γαμπρό τους να πάρουν κοντά τους και να μεγαλώσουν το πρώτο παιδί τους, τον Κώστα. Ο Χατζόπουλος παρακολούθησε το γυμνάσιο στο Μεσολόγγι και στη συνέχεια μετά της εγκύκλιες σπουδές του σε ηλικία

μόλις δεκατεσσάρων ετών φοίτησε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών όπου και αποφοιτάει με τον βαθμό "Καλώς". Μετά τη στρατιωτική του θητεία (1889-1891) Επέστρεψε ως δικηγόρος στο Αγρίνιο όπου και εργάζεται για δύο χρόνια. Έχοντας λύσει το βιοποριστικό του πρόβλημα, λόγω της μεγάλης κτηματικής περιουσίας, που κληρονόμησε από τους γονείς της μητέρας του και ειδικότερα από τον παππού του, εγκατέλειψε το επάγγελμα πολύ σύντομα και αφιερώθηκε στη λογοτεχνία. Έτσι εγκαταστάθηκε και πάλι στην Αθήνα, όπου αναμίχθηκε ενεργά στην τότε πνευματική ζωή. Το 1897 πήρε μέρος και επιστρατεύεται ως έφεδρος αξιωματικός του στρατού στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο όπου και υπηρέτησε στην Άρτα. Η εμπειρία του από την κατάσταση του ελληνικού στρατού ήταν απογοητευτική και αυτό, μαζί με την ιδεολογική στροφή του, συνετέλεσε στην τελική απόρριψη της Μεγάλης Ιδέας, γεγονός που εξέφρασε στο διήγημά του «Αντάρτης» (1907), το οποίο αναφέρεται ακριβώς στον πόλεμο αυτό.

[[Διαβάστε τη συνέχεια στη Βικιπαίδεια >>](#)]

ΑΝΤΑΡΤΗΣ

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΤΑΡΤΗΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Κωσταντίνος Χατζόπουλος

ΑΝΤΑΡΤΗΣ

ΑΝΤΑΡΤΗΣ

«**Ν** ΤΡΟΠΗ ΣΟΥ!» έγραψε η Σπήλιω Γέρακα του γιου της όταν τον έμαθε στην Άρτα: «ο ξάδερφος σου ο Μπέλιας έρχεται με πεντακόσιους. Οι δούλοι του σπιτιού σου πάνε κοντά του, οι πατρικοί σου φίλοι γίνανε μπουλουξήδες του και συ, το αγγόνι του Γέρακα, βγήκες κάτω από άλλον καπετάνο!»

Κι αληθινά ζήλεψε ο Παύλος Γέρακας, άμα σε λίγες μέρες είδε τον ξάδερφο του ντυμένον τα χρυσά πεσλιά του Θάνου Μπέλια και ζωσμένον την ασημένια πάλα του παππού του. Πολεμική φωτιά έπνεε γύρω του, όλοι βλέποντάς τον αναστένανε στο νου καπετανάτα και αρματολίκια φημισμένα και πλέκανε καινούριες δόξες.

Τα εγγόνια του στρατηγού Δημήτρη Γέρακα φιληθήκανε κι αγκαλιαστήκανε, οι πατρικές αντιζηλιές κι οι έχτρες σβηστήκανε μέσα τους εκείνη τη στιγμή. Μα η καρδιά των παλιών φίλων του σπιτιού του

Γέρακα σπαρτάρησε όπως είδανε ξαφνικά μπροστά τους άντρα το γιο του άρχοντά τους. Πρόθυμα θα 'τρεχε κατόπι του το μισό ασκέρι του Βασίλη Μπέλια, φτάνει να 'λεγε πως μοίραζε κι αυτός λουφέ.

Ο Παύλος Γέρακας κι οι σύντροφοι του είχανε 'ρθει στην Άρτα με την ορμή να σταματήσουνε μονάχα μέσα στα Γιάννινα. Μα πώς να πάνε αφού ο στρατός δεν περνά τα σύνορα; Όλο συντάζεται και δεν έχει συνταγμό. Ράθυμες, άνεργες, οκνές περνούνε οι μέρες. Ανάκατα στρατός και ρέμπελα γεμίζουνε τα στενά σοκάκια, τρώνε και πίνουνε στις ταβέρνες, τραγουδούνε και κάνουνε ρεμούλες. Οι γυμνασμένοι στρατιώτες δεν έχουνε τι να πρωτοφυλάξουνε: τους πόρους του ποταμού ή τα πορτοκάλια στα περβόλια. Άντυτος ο πολύς στρατός, ο άλλος αρλεκίνος. Πού να γνωρίσεις τον ταχτικό από το ρεντίφη; Κι ο αντάρτης κι ο στρατιώτης έχουν αρμάθα τα φουσέκια σταυρωτά στα στήθια, κι οι δυο έχουν κρεμασμένους τους γκράδες τους στον ώμο, τη λόγχη ζωσμένη με σκοινί, ή περαστή σα χατζάρι στη ζώνη, ο ρέμπελος φορεί κορώνα στο σκούφο του, ο ταχτικός είναι με σκούφια δίχως στέμμα, με ημίψηλο ή με λερό μαντήλι.

Κι ο Παύλος κι οι σύντροφοί του γυρεύουνε να βρουν πόρο να περάσουνε τα σύνορα.

«Παυλάκη, εδώ και συ!» ξαφνίστηκε ο λοχαγός Βουλοδήμος, βλέποντας στο δρόμο που γύριζε από το λόχο του τον ξάδερφο του Γέρακα. «Πού να σε βάλει ο νους μου σταυραετό! Λοιπόν στα Γιάννενα;» και συ με τους σοφτάδες;»

«Στα Γιάννινα!» απάντησε με τόνο πειραγμένος ο Παύλος.

«Δεν κάθεστε να πέσει λίγο το ποτάμι!»

Κι ο λοχαγός γέλασε μόνος με το χωρατό του κουνώντας άνω κάτω τις πλάτες του. Μα σαν είδε πως ο ξάδερφός του πειράχτηκε, τον καλόπιασε και του αγκάλιασε τη μέση, μην του φύγει:

«Έλα πάμε να σου κάμω τώρα τα μουσαφιρλίκια», του είπε.

Η αφέλεια του Ρουμελιώτη αξιωματικού ησύχασε τον Παύλο.

«Άσε τ' αστεία, πε μου τώρα τι ξέρεις;» τον ρώτησε σαν καθίσανε στον καφενέ.

«Ρώτα τον ξάδερφο τον Μπέλια· αυτός συνεννοείται με τον αρχηγό. Εγώ τι να ξέρω;»

«Τι λες θα κηρυχτεί ο πόλεμος;» ξαναρώτησε εμπιστευτικά ο Παύλος.

Ο λοχαγός γέλασε: «Ποιος πόλεμος; Το λέτε με τα σωστά;»

«Τι, άδικα μαζεύεται τόσος στρατός;» τόνισε ο Παύλος στενοχωρημένος με το ειρωνικό ύφος του Βουλοδήμου.

Τούτος ξαναγέλασε: «Στρατός!» απάντησε ζωηρεύοντας, «πού βρέθηκε; Στρατό το λένε αυτό το σκόρπιο ασκέρι; χα χα! έτσι τα βάζουνε, μπρε, με το Σουλτάνο; Μ' αυτό το μάζωμα θα πολεμήσουμε, ή με το μπουλούκι του Μπέλια και με το δικό σας;»

«Μήπως οι Τούρκοι είναι καλύτεροι;»

«Καλύτεροι χειρότερο!, δεν ξέρω· το δικό μας το χάλι βλέπω γω.»

Το παιδί του καφενέ έφερε τους καφέδες που παραγγείλανε κι ο λοχαγός σίμωσε στα χείλη το αχνιστό φλιτζάνι.

«Πφ! να πάρ' ο διάολος!» φώναξε άξαφνα φτώνοντας την πρώτη ρουφηξιά. «Έλα δω, βρε! Πάρ' τον πίσω γλήγορα και δώσ' τότε τ' αφεντικού σου να τον πει, θα χλιμιντρήσουμε!»

Ο υπηρέτης πήρε τους καφέδες μην ξέροντας να γελάσει ή να τρομάξει με το αγρίεμα του λοχαγού. Οι καθισμένοι τριγύρω στα τραπέζια γέλασαν δυνατά.

«Τι έπαθες πάλι, Θανασούλα;» άκουσε ο λοχαγός μια φωνή στην πόρτα. Δυο αξιωματικοί μπήκανε στο καφενείο.

«Καλώς τους! Ελάτε να πάρτ' ένα κριθαροζούμι και σεις. Να, γι' αυτούς και για τους φουρναραίους έφεξε», ξαναείπε δυνατά ο Βουλοδήμος κι έδειξε στο βάθος με το κεφάλι.

«Κι ο ξάδερφος μου εδώ θέλει πόλεμο» πρόστεσε σιγότερα και σύστησε τον Παύλο στους συναδέλφους του.

«Στο λόχο μου τον ανοίξαν οι Μεσσήνιοι με τους Μανιάτες. Καλά που δε μας δώσαν ακόμα τουφέκια», είπε ο ένας από τους αξιωματικούς τρώγοντας τα φωνήεντα και σέρνοντας τα σίγμα.

«Άκου τα, πόλεμος χωρίς τουφέκια», ξαναγέλασε ο Βουλοδήμος.

Ο Παύλος κοκκίνισε.

«Τρεις άνδρες, δυο ψάθες· για στρώμα και για σκέπασμα. Πώς θες να μη μαλώσουνε;» πρόστεσε ο άλλος αξιωματικός.

«Θα καλέσουνε, λέει, δυο ηλικίες ακόμα.»

«Τα ίδια της συχωρεμένης του '78 και του '86, ξέρεις, ξάδελφε, στα '78 βγήκα και γω αντάρτης. Ήμουνα τότε λοχίας· πολέμησα στη Θεσσαλία με τον Τερτίπη.»

Νέος γαλονάς πλησίασε στο τραπέζι και τον έκοψε.

«Ξέρετε, οι προβιβασμοί αναβάλλονται», μουρμούρισε σκύβοντας στο τραπέζι.

«Ποιος σου το 'πε;» ρώτησε βιαστικά ένας από τους άλλους αξιωματικούς.

«Είχα γράμμα σήμερα' από την Αθήνα.»

«Σώπα και τα γαλόνια θα τα πάρουμε διπλά στη μάχη. Δε βλέπεις, ήρθανε να μας βοηθήσουνε κι οι σοφτάδες», είπε γυρίζοντας με χαμόγελο στον ξάδερφό του ο Βουλοδήμος.

«Την πατρίδα θα βοηθήσουμε», πετάχτηκε με όψη διπλοκοκκινισμένη ο Παύλος.

Ο Βουλοδήμος μετάνιωσε. Τόνε χτύπησε στην πλάτη χαϊδευτικά κι άλλαξε ομιλία:

«Μωρέ, ακούστε να γελάστε», άρχισε γελώντας πρώτα ο ίδιος, «είχα μέρες να δω το Ζαρκαδιά και πήγα χθες στην κάμαρά του. Πού λέτε πως τον ήβρα; Σταυροπόδι στο κρεβάτι και διάβαζε κανονισμό εκστρατείας.»

«Δεν το ξέρεις;» πρόσθεσ' ένας άλλος λοχαγός από τον κύκλο, «έμαθε πως ο λόχος του θα κάμει πρώτος γερούσι στο Ιμαρέτ και κλείστηκε μέσα και διαβάζει.»

«Εμείς θα μπούμε από το Πέτα», είπε ο Βουλοδήμος «ο Λυκούργος και γω. Τι θα κάμει μοναχά τους τετζερέδες. Πού να του βρω μουλάρι να τους κουβαλά! Καθώς άνοιξε, που λέτε, το δισάκι του με τη σκηνή, κυλήσανε τρεις, ένας απάνω στον άλλονε φρεσκογανωμένοι σαν αρβανίτικα κεφάλια λαμπεροί. Κι ένα ταψί απόκοντα. Θα φάμε πίτα, λέει στα Γιάννενα. Και μέσα στον ένα τετζερέ στοιβαγμένα μια ντουζίνα

γάντια. Με τσαρούχια στα ποδιάρια και με γαντωμένο χέρι έρχεται και μου δίνει αναφορά. Τι έχουμε να δούμε ακόμα».

Κι ο Βουλοδήμος γελούσε.

«Θανάση, ο ξάδερφός σου», τότε σκούνησε ο πλαγινός του κι έδειξε προς την ανοιχτή πόρτα του καφενέ.

Ο Βασίλης Μπέλιας περνούσε απόξω μ' έναν ανώτερο αξιωματικό. Κρατούσε ορθό το μελαψό κεφάλι κι αλύγιστο το ψιλόλιγνο κορμί. Οι πούλιες και τα τριτίρια λαμποκοπούσανε στη σκούφια κι η άκρη της γυριστής πάλας χτυπούσε στο γόνατο κάτω από τον κεντημένο βελουδένιο ντουλαμά.

«Βάζουνε τα σκέδια», είπ' ένας από τους αξιωματικούς.

Ο λυγερόκορμος οπλαρχηγός είχε σταματήσει εκείνη τη στιγμή στο αντικρινό πεζοδρόμιο και χειρονομούσε ζωηρά, μιλώντας με το σύντροφό του, το ασπράδι. των ματιών του γυάλιζε αγριωπό, ίσια με τον κύκλο των αξιωματικών μέσα στον καφενέ.

«Τι σκέδια! Το φρουραρχείο μπόδισε να 'ρχονται οι αντάρτες μες την πόλη κι ο καπετάνιος τους, δεν έχει τώρα τι να τους κάμει. Όξω στα λιοστάσια πού να βρεθεί τζάμπα κρασί.

Φοβάται πως θα του φύγουν», είπε ο Βουλοδήμος.

«Μακάρι, να γλιτώναμ' απ' αυτούς. Μη μαζέψουμε και μεις το παλιάσκερό μας», είπε ο άλλος λοχαγός.

Τότε και γω ας σας αδειάσω εδώ τον τόπο», ξαναπετάχτηκε ο Παύλος, βρίσκοντας αφορμή να σηκωθεί.

Ο αξιωματικός έκαμε να δικαιολογηθεί, ο Βουλοδήμος δοκίμασε να τον κρατήσει, μα ο Παύλος χαιρέτησε ψυχρά κι έφυγε.

Με ψυχή βαρύθυμη, με κλονισμένο θάρρος έσμιξε τους συντρόφους του.

«Μην τους ακούς, ας λένε», τον παρηγόρησε ο αντάρτης ποιητής: «η ραθυμιά τους κάνει τέτοιους: όχι το αίστημα, ο ενθουσιασμός τους λείπει, κι αυτός θ' ανάψει σα βροντήσει το τουφέκι. Το αίστημα κι η παλικαριά δε λείψανε ποτέ απ' το γένος».

«Το γένος μας είναι μεγάλο και θα μεγαλουργήσει», πρόστες' ένας άλλος νέος, νησιώτης ευγενής.

Τα ποτήρια αδειάσανε – η ομιλία γινότανε σ' ένα βρομερό ξενοδοχείο, όπου δειπνούσανε οι νέοι αντάρτες – κι έτσι μπόρεσε να ονειρευτεί κι αυτή τη νύχτα ο Παύλος ξεσκλαβωμένα τα ηπειρώτικα βουνά.

Ωστόσο φτάνουν ολοένα νέοι έφεδροι κι εθελοντές κι αντάρτες. Πού να βρει σκεπή ο αρχηγός για τόσον κόσμο κι ο δήμαρχος τόσους πολλούς οχτρούς να τους στείλει κατάλυμα στα σπίτια τους! Γεμάτα όλα τα χαλέπιτα, οι αποθήκες, τα σκολειά, τα παλιά τούρκικα σεράγια, τα χάνια γίνανε στρατώνες, οι εκκλησιές δεν παίρνουν άλλους κι όπου σπίτι με γερά παράθυρα και σκάλα που δεν τρέμει να πέσει τα γραφεία στήσανε τα τραπέζια τους κι οι αξιωματικοί τα κρεβάτια τους. Και σα ν' ανοίξανε κι οι καταρράχτες τ' ουρανού, δε σταματά η βροχή όλον το Μάρτη. Το νερό είναι γόνα στις σκηνές κοντά στον ποταμό κι οι ελιές του κάμπου δεν μπορούνε να φυλάξουνε τους αντάρτες.

Χιλιάδες γυρεύουνε σκεπή μέσα στη στενή πόλη, θέση, άδειο κάθισμα δε μένει μέρα και νύχτα σε ταβέρνες, σε μαγέρικα και καφενέδες. Κι η βροχή δεν αφήνει πάντα να γυμναστεί ο στρατός. Έπειτα κιάλας άνοιξη έρχεται και με ήλιο, με θεού χαρά θα πολεμούμε.

Κι αν ξαστερώνει πού και πού, φτάνει να βγαίνουνε στα λιοστάσια οι σαλπιστάδες, ν' ακούνε τις σάλπιγγες οι Τούρκοι και να λένε πως είμαστε μυριάδες. Κάστρο έχουνε κάμει αντικρινά το Ιμαρέτ, μα ο Βασίλης Μπέλιας πάει με δυο χιλιάδες να χτυπήσει το Συρράκο, ο Ντούλα Μπούρδας να μπει με χίλιους από την Καλεντίνη, πρα, πρα, ορέ Σούλι αθάνατο, θα σε πατήσω πάλε! τόπο και μάνιωσε ο σουλιώτης Πιλιαμπέσας. Σε τρεις μέρες θα 'μαστε στα Γιάννινα.

Μα κι η βροχή ασταλαμάτητη. Τα έρμα στάχυα θα πέσουνε, κρίμα στ' άσκαφτα τ' αμπέλια, οι σταφίδες θα μείνουν ακλάδευτες κι άκουρα τα δόλια πράτα, μουρμουρίζει και κλαίγεται ο στρατός. Πόλεμο μου 'θελες, ζήτω μου φώναζες! αναγελά ο ένας τον άλλον. Ψειριάσαμε ανάλαγοι, πουντιάσαμε δίχως μαντά, η βροχή μας έρεψε, το κρύο μας ψόφησε, ακούγονται παντού φωνές. Μα και προδότης όποιος λέει πως δε θα μπούμε στα Γιάννινα.

Μα το κανόνι βροντά άξαφνα ένα δειλινό και λύνει τη ραθυμιά από τα κορμιά και ξανανάβει το μεθύσι. Σαν αλαφιασμέν' αντιβογκούνε τα βουνά την ταραχή. Καμίνι ολόφλογο βουίζει αντικρινά το Ιμαρέτ, αποκρουμμένη τραντάζει και πνίγει στον καπνό τη λαγκαδιά του ποταμού η Βλαχέρνα, με διπλή φωτιά τους αποκρίνονται από το ψήλος τους βαριά μουγκά ο Αμυντικός στρατώνας και παραπέρα το Θεοτοκίό. Και σ' όλη τη στρογγυλή γραμμή του ποταμού από δεξιά και από ζερβά του κάστρου τριζοβολά συγκρατητό το τουφεκίδι.

«Πάρ την κι αυτή, βρομόσκυλο!»

«Χασάν!»

«Γιουσούφη! Γουρνομύτη!»

Μια μπόμπ' από το τον Αμυντικό στρατώνα σκάζει κατάκορφα του Ιμαρέτ κι ο καπνός κι η σκόνη σηκώνονται σε ολόρθη ψηλή στήλη μες τις φλόγες. Χαρούμενη βουή ξεσπά στα ταμπούρια δίπλα στο γεφύρι κατάνακρα του ποταμού.

«Όλοι μαζί! Από πεντακόσια μέτρα», φωνάζει ορθός ο ανθυπολοχαγός κοντά στον Παύλο Γέρακα.

Η μπαταριά βροντά κι ο ανθυπολοχαγός ορθός ξαναφωνάζει:

«Ίσια, φωτιά!»

«Κάθισε κάτω, καπετάνιε!»

Τα βόλια σφυρίζουνε γύρω σα μελίτσι.

«Φωτιά, παιδιά!»

Το αίμ' ανάβρυσε ρουινιά από το στόμα, τρίκλισε, ακούμπησε στη ρίζα της ελιάς ο ανθυπολοχαγός, οι κλώνοι τινάξανε απάνωθ' του τον ανθό τους.

«Καλά σας – Γιάννινα – παιδιά –»

«Ο δρόμος σου άγιος, καπετάνιε!»

«Κρίμα στο νιό!»

«Χαρά στο παλικάρι!» ο Παύλος πετάχτηκε από το ταμπούρι ορθός.

«Καρδιά, παιδιά! Ποιος δείλιασε;»

Βροντά το Ιμαρέτ, βογκά η Βλαχέρνα, τα βόλια σφυρίζουνε και τρίζουνε.

«Φωτιά, παιδιά! Φλόγα στη φλόγα!»

Τριγύρω σύννεφα ο καπνός, η σκόνη σίφουνας, ακράτητο το αστροπελέκι, οι βρόντοι κι η βουή ζαλίζουνε το νου.

«Καλά μας Γιάννινα!»

«Γένος ξύπνησες» φωνάζει ο αντάρτης ποιητής.

«Πού είσαι, να γελάς και τώρα, Βουλοδήμο;» ξεφωνίζει σα σεμανία άγρια ο Παύλος Γέρακας... .

Σε λίγες μέρες οργίζεται και ντρέπεται με τον εαυτό του σα θυμάται το μεθύσι αυτό. Στα Γιάννινα!

Βουβό κι έρημο ξύπνησε την άλλη μέρα το Ιμαρέτ, η Βλαχέρνα σωπασμένη κι άδειος ο πλατύς ο κάμπος πέρ' από τον Άραχτο. Γελούνε τα βουνά στον ήλιο, ο Λούρος κυλά γαλανοπράσινα τα βαθειά νερά του, μοσχοβολούνε όπως ποτέ τα νερατζάνθη αυτή την άνοιξη. Οι αντάρτες δε θυμούνται τα σεράγια των πασάδων που τους καρτερούνε στα Γιάννινα και διαγουμίζουνε κονάκια μπέηδων στη Φιλιπιάδα, ρημάζουνε σπίτια φτωχών ραγιάδων ένα γύρο στα χωριά. Κι οι καπετανέοι του στρατού μαλώνουνε ποιος να πρωτοπάει να πρωτοστήσει τη σημαία στο κάστρο του Αλήπασα. Όσο που ο εχθρός παίρνει καιρό, ξανακαρδιώνεται και τσακίζει και σκορπά τους αργοπορημένους.

Και τώρα όπου φύγει φύγει και ποιος να πρωτοφύγει, ποιος να γυρίσει πρώτος στα παλιά λημέρια. Λίμνη των πόθω μας, θ' αναστενάζεις χρόνια πάλε! Θρηνολογά ο αντάρτης ποιητής και φεύγει με τους άλλους. Ψόφιοι ραγιάδες φεύγουνε πίσω στο στρατό, κοπάδια πρόβατα κόβουνε τη βιά των λόχων, ο διπλοτρομαγμένος στρατιώτης σπρώχνει την τρομαγμένη σκλάβα για να προσπεράσει. Πίσω και πλάκωσε ο εχθρός! Σπάστε τα σόρματα, γκρεμίζετε τους στύλους! Οι

λοχαγοί χάνουν τους λόχους τους, ο Παύλος τους συντρόφους του. Ρεκάζουνε τα γυναικόπαιδα, αποκαμωμένα γεμίζουνε τον κάμπο παρδαλοί λεκέδες: σωριασμένα εδώ μπουλούκια, εκεί ένα δυο, παρέκει ανάκατα με τους περισσότερο αποκαμωμένους στρατιώτες. Στον αέρ' αχούνε απόβαθα και θλιβερά τα μουγκρητά από τα γελάδια, που σέρνει ή σπρώχνει ο χωρικός, από τα πρόβατα που τα στριμώνει στη στενή κι αχαλίκωτη δημοσιά, λοχαγοί σταματούν και παζαρεύουνε τ' αρνιά για τη λαμπρή που ξημερώνει, χωριάτισσες μαζεύουνε τις караβάνες, αντάρτες τα φουσέκια και τους σάκους που πετούν οι στρατιώτες, τ' αγγειά του λόχου που παρατά ο σιτιστής, αρπάζουνε τη φλοκωτή βελέτζ' από τον ώμο της χωριάτισσας.

Ο αξιωματικός γκρεμίζει από της ζαλίγκα άλλης χωριάτισσας το σουβλί, που έχει μπηγμένο εκεί για το αυριανό αρνί και πιάνει το μισόν το δρόμο, ο άλλος κλωτσά, ο άλλος βλαστημά, ο Παύλος βρίζει. Η φαντασία αυτιάζεται κανόνια και βλέπει φέσια κόκκινα μπροστά της, στους πιο δειλούς γίνονται σκιάχτρα κι οι ροδανθισμένες κουτσουπιές του κάμπου. Καλή λαμπρή στα Γιάννινα! Άρτα καλώς μας ξαναδέχεσαι, φωνάζουνε όσοι δε χάσανε την όρεξη δεν έχω κάτι πια, είναι πληγές οι φτέρνες μου, τέσσερες νύχτες άυπνος, τρεις μέρες νηστικός, σύρε κι έλα αποκάμαμε, ας έρθει ο Τούρκος να μας κόψει! μουρμουρίζουνε στους αξιωματικούς, που θέλουνε να τους σπρώξουνε να πάνε μπρος από τα χείλη και τους όχτους των χαντακιών, όπου σωριάζονται οι αποκαμωμένοι.

*

**

Οι λοχαγοί αγοράσανε φτηνά τ' αρνιά της Λαμπρής και καπνός και τσίκνα ψηταριάς φουντώσανε την άλλη μέρα τον ανοιξιάτικο αέρα εκεί που μια βδομάδα πριν έσκαβε το χώμα η μπόμπα κι η μπαρούτη κάπνιζε. Ήρεμα ξαναευδιάζουν τα περβόλια, ο Άραχτος τρέχει λαγαρός, φωτεινός και καταπράσινος όλος ο τόπος. Μεσ την καρδιά της άνοιξης έπεσε το χρόνο αυτό η Λαμπρή. Τα δόντια βυθούνε στα ψαχνά, η όρεξη μεστώνει στο κρέας, οι σουγιάδες ξύνουνε τις πλάτες των σφαχτών για να προφητευτεί η τύχη της εκστρατείας και στα παγούρια, γεμάτα κρασί σήμερα, ξεβραχνιάζουν τα λαρύγγια κι έρχεται η καρδιά στον τόπο της. Μπρε, φευγιά οι παλιότουρκοι και να μην τους κυνηγήσουμε! Θα 'μαστε τώρα στα Γιάννινα. Μ' αν μας αφήνανε κιάλα οι φράγκοι! Δε βλέπεις, μας γυρίσανε πίσω απ' τα μισά του δρόμου.

Ο Παύλος Γέρακας ξαφνίζεται. Σ' ένα στενό της Άρτας στέκει μπροστά του. Κρυμμένος κάτω από την καπότα ο κατιφένιος ντουλαμάς κι η χρυσοκεντημένη σκούφια γυρισμένη ανάποδα.

«Στα Γιάννινα θα σμίγαμε.»

«Δεν τους αφήνεις! Ο πόλεμος θέλει παρά. Μ' εκθέσανε.»

Οι σταυραετοί είχανε βγει για πλάτσικα, μα στα βράχια του Τζουμέρκου πού να βρεθούνε πλιάτσικα. Τώρα γυρεύουνε λουφέ. Θυμηθήκανε τις γυναίκες τους και τα παιδιά που πεινούνε πίσω. Ο ψηφοφόρος βγαίνει κάτω από τον αντάρτη κι ο Βασίλης Μπέλιας δε ζώστηκε την πάλα του παππού του για να μαζέψει μαύρα. Άκουσε πως π'φτ' η κυβέρνηση και θα γίνουμε σίγουρα εκλογές. Έχασε τη δόξα να πάρει το Συρράκο, πρέπει να χάσει τώρα και το βουλευτικί;

Ο Παύλος ξυπνά σαν απ' όνειρο βαρύ και σα σε όνειρο γυρίζει στους στενούς τους δρόμους, γεμάτους πάλι από αντάρτες και στρατό. Οι γαριβαλδινοί παρδαλεύουνε περισσότερο το θέαμα με τις ολοπόρφυρες στολές τους. Μερικοί κοβαλούνε στον ώμο αρνιά σφαγμένα και γυρεύουνε φούρνο να τα ψήσουνε. Μα λαμπρή μέρα σήμερα κι είναι τα μαγαζιά κλειστά. Στρατός κι αντάρτες γυρεύουνε κρασί και θέλουνε καπνό. οι πόρτες σπάζουνε κι οι αδερφοί Ιταλοί βοηθούνε στη ρεμούλα.

Ένας λεβέντης, τσιγκέλι το μουστάκι του, στέμμα στο φέσι, σταματά τον Παύλο:

«Δε με γνωρίζεις; Είμ' ο Νύσο Νακακήτσας, φίλος του σπιτιού σου. Μου πήρανε αγγαρεία το κάρο μου και τ' άλογο. Να ζήσεις, τρέχα γλήγορα να μου το βγάλεις.»

«Έχασα το λόχο μου· δώσ' μου γράμμα στο λοχαγό μου. Το ξέρω, είναι φίλος σου», τον παρακαλεί παρέκει ένας φαντάρος, από τον τόπο του κι αυτός.

«Νουνέ, δώσ' μου ένα τάλαρο και θα με σώσεις», κι η βόχα του κρασιού έπνιξε τον Παύλο. Βαφτιστικός της μάνας του ήταν αυτός, αντάρτης δεν πήγε, λέει, κοντά στον Μπέλια κι ας του 'δωσε ένα κατοστάρικο κι ας του 'ταξε λαγό με πετραχήλια. Όσο είναι ζωντανός δεν προσκυνά άλλη πόρτ' απ' της νουνάς του.

Ο Παύλος τρέχει να 'βγει όξω από την πόλη.

Χόρτασε και δω φαγι τ' ασκέρι και ξαπλωμένο στα λιοστάσια ξεκουράζει το αποκαμωμένο κορμί. Άλλοι κοιμούνται, άλλοι

φειρίζονται στον ήλιο. Μερικοί κάμανε κύκλο κάτω από ένα πλάτανο και κουβεντιάζουνε.

«Είδατε πουθενά Τούρκο να μας κνηγά; Γιατί να υποχωρήσουμε; Γιατί ν' αδειάσουμε τον τόπο; · «Κάτι θα τρέχει!». «Ξένος δάχτυλος!»

«Στα '78 δε μας γελάσανε; Στα '86 δε μας αποκλείσανε; Και τώρα μας γυρίζουν πίσω».

Να γελάσει ο Παύλος ή να θυμώσει; Γιατί να μην πιστέψει προδοσία κι αυτός; Φεύγοντας χτες μη δε ρωτούσε: γιατί φεύγουμε;

Κάποιος του χτυπά τον ώμο άξαφνα και τον ξυπνά από τους στοχασμούς.

Δε βγήκα γω πιο κερδισμένος που γλύτωσα τους κόπους; Δε σας τα 'λεγα; Και σεις τι βγάλατε;»

Έφεδρος με πολιτικά ήταν αυτός. Γιος κάποιου σταφιδέμπορου της Πάτρας, αποσπασμένος σε γραφείο από την πρώτη μέρα που παρουσιάστηκε. Όταν άνοιξε ο πόλεμος, τότε δώσανε συνοδό σε δυο Άγγλους δημοσιογράφους. Δηγήθηκε του Παύλου το γλέντι που 'καμε μ' αυτούς και τότε χαιρέτησε ύστερα και πάει.

Μια σάλπιγγα χτυπά, ο κύκλος κάτω από τον πλάτανο σκορπίζει κι ο Παύλος μένει μόνος με τους λογισμούς του.

Μαγεία είναι ο Απρίλης εκεί όξω. Μοσχοβολούνε οι λεμονιές, λευκή πλημμύρα τα λιοστάσια, μεθά ο ολογάλανος αέρας. Ο νους του Παύλου πετά μακριά, σε ώρες ίσως χαμένες πια για πάντα και το κορμί λυμένο από την κούραση, απλώνεται στη ρίζα μιας ελιάς.

Ο ήλιος είχε χαμηλώσει, όταν τον ξύπνησε μια σάλπιγγα που σήμανε και πάλι σύναξη. Οι λόχοι που ήτανε σκόρπιοι μέσα στα

λιοστάσια μπαίνανε στη γραμμή, οι αργοπορημένοι σερνόντανε με βήμ' απρόθυμο. Θυμήθηκε κι ο ίδιος τους συντρόφους του και τράβηξε κατά την πόλη.

Και κείνοι τότε γυρεύανε. Οι Τούρκοι δεν κατεβήκανε στον κάμπο, οι ευζώνοι τους κρατούνε το πέρασμα σε μια κλεισούρα, του είπανε, σαν τότε σμίξανε αποβραδिस.

Δεν αργήσανε· την άλλη μέρα, κοντά στο χάραμα, ο Παύλος κι οι σύντροφοί του βρισκόντανε πάλι στα ηπειρώτικα βουνά.

Τρεις μέρες αλλάζουνε τουφεκιές από τα ταμπούρια τους οι ευζώνοι με τους Τούρκους. Πόσοι είναι οι Τούρκοι ποιος τους ξέρει· οι ευζώνοι ένα τάγμα μόνο κι ένα δυο μπουλούκια αντάρτες· κι από ψηλά από το διάσελο βροντούνε αριά και πού δυο τρία κανόνια για ν' ανάβουνε τα αίματα. Πίσω χιλιάδες ο στρατός, μα μεντάτι δε φτάνει. Ας τουφεκούνε οι ευζώνοι, να λέμε πως πολεμούμε.

Στοιβες, λόφοι ολάκεροι τα ψωμιά στη Στρεβίνα και στο Λούρο. Χάσικες, φρέσκες στέρνουνε γύρω συντάγματα και λόχους τις κουραμάνες οι φούρνοι του στρατού από τη Φιλιπιάδα, ζυμωμένες από τ' αλεύρια που αφήσανε οι Τούρκοι φεύγοντας – μόνο οι ευζώνοι ροκανίζουνε ψηλά στους βράχους την αδόντιαστη γαλέτα.

«Πόλεμο θέλατε μαθές!» λυσσιάζει ο λοχαγός Λαγήνας· ξερός ο λάρυγγας, το κέφι θολό, τι σώθηκε το ούζο από προχτές.

«Τι λες μωρέ!»

Πάει να σκάσει από το κακό του με το μαντάτο, που του φέρνει ένας ρέμπελος πως κουβάλησε δυο χιλιάρικες μπουκάλες τίγκα του συναδέρφου του Παλιούρα, που φυλάγει με το λόχο του τη δημοσιά του Γιανίνου, δυο τρεις ώρες παρακάτω. Του τις έστειλε πεσκέσι από την

Άρτα ο έφεδρος ανθυπολοχαγός του με την παραγγελιά πως αύριο θα γυρίσει. «Ας κάτσει το παιδί, να κάνει τη δουλειά του, να γράφει στη φημερίδα του· κι αυτό υπερεσία είναι», είπε ο λοχαγός Παλιούρας.

«Φτάνει να στείλει και κρασί», πρόσπεσε ο υπολοχαγός του λόχου Γιαταγάνας αδράζοντας τη μια μπουτίλια. Και μηδ' αυτό, μηδέ τα γάλατα κι οι ζαϊρέδες και τα χλωριά τυριά και τα γιαούρτια. Είναι στάνες εκεί κοντά κι ό,τι θέλεις βρίσκεις.

«Και μεις εδώ να πολεμάμε!» βόγκηξε ο λοχαγός Λαγήνας. «Στ' οχύρωμα, παλιόσκυλο!» ξεθύμανε, γουρλώνοντας τα μάτια στον υπερέτη του, ξερομερίτη βλάχο, που τέντωσε το αυτί, σαν άκουσε για γιαούρτια και χλωρά τυριά.

«Και συ εδώ πέρα τι γυρεύεις;»

«Φουσέκια, αν περισσεύουνε», είπε δειλά, σιμώνοντας ο Παύλος Γέρακας.

«Δεν πας στο διάολο! Γκιντί! Εδώ που μαζωχτήκατε, κατσικοκλέφτες. Φουσέκια θέλετε για τίποτε ψιμάρνια!»

Ο Παύλος γύρισε τη ράχη χωρίς ν' απαντήσει.

«Δε μας φτάνει το βρωμάσκερό μας έχουμε και τους σταυραετούς. Εγώ καλά είπα να τους στέλναμε πίσω αμέσως δεμένους», φώναξε κατόπι του ο λοχαγός Λαγήνας.

Στην άλλη ράχη ήταν ο ξάδερφος του Παύλου ο Βουλοδήμος με τον άλλο λόχο. Αρί βροντούσε και κει το τουφέκι και λευκός καπνός κρεμότανε ανάερα στις τοίμες. Ο ανήφορος ήταν ορθός, ο ήλιος του Απριλίου έκαιγε κι ο Παύλος αγκομαχούσε κάτω από τη βαριά καπότα. Κάπου πού χτυπούσε ψόφια στα κοτρώνια κάποιο βόλι.

«Βρε, πώς εδώ;» του φώναξε ο Βουλοδήμος σαν τον είδε;

«Φουσέκια θέλω», απάντησε ο Παύλος κοντανασαίνοντας.

«Κάτσε να ξανασάνεις πρώτα. Έλα έμπα μέσα.

Ο Βουλοδήμος είχε σκαμμένο μες το βράχο ένα βαθύ λαγούμι, στρωμένες χάμω ένα σωρό κουβέρτες και καθότανε σταυροπόδι. Δίπλα του το σπαθί, στη μέση ζωμένο το πιστόλι, το πρόσωπο του μαύρο και το μουστάκι ξεχασμένο άστριφτο.

«Τέτοιες ώρες τι να σε φιλέψουμε! Αυτό είναι το προσφάγι μου με την ξερή γαλέτα.»

Κι έδειξε μια τσεπέλα σύκα εκεί μπροστά του. Έλα, πάρε.»

Ο Παύλος κάθισε χάμω κι έκοψε δυο σύκα. «Νερό μην έχεις;»

Να το παγούρι αυτού· μισό νερό και μισό ρόμι. Μη μου τ' αδειάσεις όλο μοναχά! Μα πώς εδώ; δε μου' πες!»

«Εδώ κοντά είμαστε και μεις· έχουμε πιάσει στο Ανώγι μια πλαγιά και τουφεκούμε.»

«Καίτε φουσέκια δηλαδή, βαρείτε τα βράχια, σαν και μας. Άκου τι γίνεται και μύτη δε ματώνει.»

Συγκρατητή βοή έφτασε απόμακρα, σαν από άλλον κόσμο, βαθιά στον τράφο του λοχαγού.

«Έχω έναν έφεδρο που ρήμαξε τα φουσέκια με τις μπαταριές. Φουσέκια, είπες, θέλεις και συ; Δεν παίρνεις όσα θέλεις! Σάμπως κάνουνε δουλειά κι αυτά, φουσέκια δέκα χρονών! Τώρα φωνάζω το σιτιστή μου και σου δίνει.

Μα φάε καμιά γαλέτα πρώτα, ξανάσανε.»

Ο Παύλος πήρε μια γαλέτα κι ο Βουλοδήμος ξακολούθησε:

Ε τώρα, πώς σου φαίνεται το γλέντι; Δεν είναι όπως σου τα 'λεγα στην Άρτα; Με πορδές δεν βάφουν αυγά, δεν τα βάζουν έτσι με την Τουρκιά. Ήθελα να 'ξερα, πήρε τα Γιάννενα ο Βασίλης Μπέλιας;»

«Στην Άρτα τον απάντησα προχτές.»

«Τα βλέπεις! Πού 'ν' ο σοφτάς που μου κουνούσε το κεφάλι όταν του τα 'λεγα! Στα Γιάννενα θα τα πούμε, μου απαντούσε. Αίστημα κι όλο αίστημα, μου κοπάνιζε. Θα μ' έπαιρνε και για κιοτή, φοβάμαι. Και συ, θαρρώ, το ίδιο θα με παίρνεις που με βρίσκεις εδώ μέσα. Θα 'θελες να με δεις ορθόν στο ταμπούρι, να δείχνω ίσως των Τουρκών ό,τι τους έδειχνε ο Καραϊσκάκης. Άλλοι ήτανε τότες οι καιροί».

«Κι οι άνθρωποι άλλοι», είπε ο Παύλος.

«Οι καιροί κάνουν τους ανθρώπους, Παύλο», απάντησε ήσυχα ο λοχαγός. Ας έσφιγγε και τώρα το λουρί, ας καθότανε στο σβέρκο ο Τούρκος κι έβλεπες πώς θα πολεμούσε ο καθένας. Μα με φούμαρα και με καπνούς, με ρέμπελους και με σοφτάδες δεν γίνονται πολέμοι στον καιρό μας.»

Ο Παύλος έκαμε κάτι να πει, μα ο Βουλοδήμος δεν τον άφησε.

«Σούσουρα μόνο γίνονται, σούσουρα κι αντάρες σαν και τούτη», ξακολούθησε υψώνοντας λίγο τη φωνή· «τ' άχερο δε βαστά φωτιά, Παυλάκη, φουντώνει μονάχα μια στιγμή και σβήνει. Πρώτη φορά τα βλέπεις εσύ, ρώτα και μένα που 'μαι μικρομαθημένος.»

Βγήκα και γω αντάρτης στα νιάτα μου, πήγα με το νου μου στην Πόλη.

«Ε, θα τα δεις και συ και θα ξεθυμάνεις.»

«Άκου, άκου, μπαταριές μου κάνει πάλε ο ανθυπολοχαγός μου, όσο να ξεθυμάνει κι αυτός.»

«Μπαμ, μπουμ, να βρισκόμαστε σε δουλειά, να χαλούμε φουσέκια, να παίζουμε σαν τα παιδιά.»

Ο γιατρός του τάγματος, κοντόχοντρος, μισόκοπος άντρας, παρουσιάστηκε άξαφνα κι έκοψε τη συνέχεια.

«Έλα, γιατρέ, κάθισε· μας φέρνεις τίποτε χαμπέρια;»

Ο γιατρός μάζεψε τους ώμους: «Τι να σας φέρω!»

«Ο ταγματάρχης μας, τι λέει; Έμαθε τίποτα; Πού άλλου πολεμάμε;»

Ο γιατρός σούφρωσε τα χείλια κι ένα χαμόγελο έδωσε ύψη έσβου στο μαυριδερό, άνιφτο κι αχτένιστο πρόσωπό του.

«Κι οι λαβωμένοι σου τι κάνουνε;»

«Μου σώθηκε το ρετινόλαδο και το κινίνο. Οι μισοί μου 'ρχονται γι' άρρωστοι», μισοθύμωσε ο γιατρός.

Ο Βουλοδήμος κούνησε το κεφάλι:

«Τι να σου κάμουνε κι αυτοί! Η αγρόπνια κι η ξερή γαλέτα. Τρεις μέρες στα προχώματα, χωρίς ν' αλλάξουνε. Ήθελα να 'ξερα τι κάνει πίσω τόσο ασκέρι;»

«Μα να 'τανε κορφιάτες κάνε!» θύμωσε σωστά ο γιατρός, «μα Ρουμελιώτες και κιοτήδες δεν το περίμενε κανείς.»

Νέα ομοβροντία ακούστηκε απόμακρα· ο γιατρός που έστεκε ως τώρα ορθός, ο μισός όξω από τον προμαχώνα του λοχαγού, έσκυψε να χωθεί όλος μέσα.

«Πέστε τα με τον ξάδερφό μου εδώ· εγώ πάω απάνω μια στιγμή να δω τι γίνεται», είπε ο Βουλοδήμος και σηκώθηκε. «Θα πω του σιτιστή να σου δώσει φουσέκια», πρόσπεσε του Παύλου και βγήκε από τον κρυψώνα.

Μα δεν πρόφτασε να προχωρήσει· ένας έφεδρος ανθυπολοχαγός τότε σταμάτησε γοργανασαίνοντας:

«Κύριε λοχαγέ, οι Τούρκοι πολεμούν να υπερφαλαγγίσουν το αριστερό μας, όπως φαίνεται από τη διεύθυνση των πυρών τους· γι' αυτό διάταξα συχνές ομοβροντίες. Πρέπει να ενισχυθεί το αριστερό μας κι ένα τμήμα να πάει να καταλάβει την κορυφή απέναντι.»

«Με τι να ενισχυθεί, παιδί μου, το αριστερό μας και πού να βρεθεί το τμήμα; Απ' το βράχο να το κόψουμε; Έλα, πάμε μαζί στον ταγματάρχη», απάντησε ήσυχος ο λοχαγός.

«Εμείς πηγαίνουμε», πετάχτηκε ο Παύλος όξω.

«Πόσοι είσαστε;» ρώτησε ο ανθυπολοχαγός.

«Δεκάξι.»

Ο Βουλοδήμος χαμογέλασε: «Στάσου να πάρεις πρώτα τα φουσέκια. – Σιτιστή», φώναξε του σαλπιστή που έστεκε μερικά βήματα παρέκει πίσω από μια πέτρα.

«Πες, γιατρέ να ζήσεις, από μέρος μου του σιτιστή να δώσει φυσίγγια του παλικαριού και γαλέτ' αν θέλει», πρόσπεσε κι έφυγε με τον ανθυπολοχαγό, ενώ η σάλπιγγα έκραζε το σιτιστή.

«Καλό παιδί, δραστήριο και με γνώσεις, είπε ο γιατρός του Παύλου δείχνοντας τον ανθυπολοχαγό του Βουλοδήμου. «Δεν του το 'χε κανένας, σα μας ήρθε στην αρχή στο τάγμα· έφεδρος λέγαμε και

νησιώτης κιάλα. Κάποιος μάλιστα συνάδερφος τον ήξερε και για σοσιαλιστή.»

«Σοσιαλιστή;» διόρθωσε ο Παύλος μηχανικά.

«Ξέρω γω, φίλε μου; Στην ψυχή μου δεν τον παίρνω. Όπως τον βλέπω μάλιστα, δεν το πιστεύω». Κι ο γιατρός τεντώθηκε στο γιατάκι του Βουλοδήμου και μαδώντας έν' απάνω στ' άλλο τα σύκα της τσεπέλας, ξακολούθησε σα σε μονόλογο:

«Ναι, φίλε μου, νησιώτης. Μια ιδέα ήτανε κι αυτή για τους Ρουμελιώτες. Πάει, θα μας πάρουνε πια το ίρτσι οι Μοραΐτες. Ακούς εκεί Ακαρνάνες και να τρέμουνε το τουφέκι! Ο ταγματάρχης πάει να σκάσει απ' το κακό του». Όσο που ήρθε ο σιτιστής κι ο Παύλος τον ακολούθησε.

Περνούνε φαράγγια, ανεβοκατεβαίνουνε ζυγούς, σκαρφαλώνουνε βράχους ο Παύλος Γέρακας κι οι δεκαπέντε σύντροφοί του. Ο ήλιος του μεσημεριού τσούζει, ο ιδρωτας τρέχει, τα γόνατ' αποκάνουνε, τέντωσε και λύγα. Πού βρίσκονται, πού πάνε, δεν ξέρουνε. Μόνος οδηγός τους είναι ο βρόντος των τουφεκιών, μια τον ακούνε από τα ψηλώματα, μια τότε χάνουνε από τα βάθη των λαγκαδιών.

Κάπου τραγουδεί μια βρύση και φουντώνει ο ίσκιος· στέκονται, ξεδιψούνε και ξανασαίνουνε. Κι ύστερα ξανανέβα και ροβόλα και πάντα λόγγοι, δρυμοί, φουντώματα, θόλοι και χλοϊσμένα ξάγναντα και βοσκοτόπια ειρηνικά. Εδώ βαθιοί γκρεμοί και ξεραϊλα βράχων, παρέκει ειδύλλια λαγκαδιών με άνθους στρωτούς κι ανάβρες γάργαρες περνούνε γοργά στα μάτια σαν όραμα στιγμής.

Ο Παύλος θυμάται το λόγο του ξαδέρφου του· τα Γιάννινα δεν παίρνουνται με τους σοφτάδες, δεκαέξι αντάρτες δεν κρατούνε το κύκλωμα του Τούρκου. Βοήθεια ζήτησε ο διοικητής των ευζώνων· είτε δεν ήρθε είτε άργησε, ο εχτρός προχώρεσε. Οι αντάρτες το μαντεύουνε από το τουφεκίδι που πυκνώνει, από τον απανωτό βρόντο των κανονιών. Τρεις ώρες περπατούνε να φτάσουνε στο βράχο, που δεσπόζει το δεξιό του εχτρού, και βρεθήκανε μακρύτερα. Άδικα αλαφρώσανε το λόχο του Βουλοδήμου από τα φουσέκια. Από την κορφή που σταθήκανε, τα βόλια δε φτάνουνε τον εχτρό· κι αν θέλουνε να πάνε πιο σιμά, το ποτάμι κόβει ανεπάντεχα το δρόμο. Δεν τους μένει άλλο παρά ν' αγναντεύουνε και να ξαποστάσουνε.

Τσακίζ' η μέρα και το αγέρι φυσά σιγαλινά.

Πράσινα, καταπράσινα κι οι ράχες κι ο στενός ο κάμπος. Πού, πού μόνο οι ανθισμένες αγραπιδιές λευκοροδίζουν απαλά κι ο ποταμός, φίδι εκεί κάτω, μια χάνεται και μια ασπρογουαλίζει.

Και μακριά, μέσ' από τα δέντρα, κάτι σα σπίτια, σαν καλύβια φαίνονται και κάποια μαυράδια αργοσαλεύουνε πέρα στον καμπάκη. Τάχα είναι Τούρκοι ή ραγιαδες χωρικοί, ή άλογα μόνο και γελάδια; Κι η ασπριδερή λουρίδα εκεί ζερβά, στο ριζιμιό, στο βάθος, τι να 'ναι; μην ο δρόμος των Γιαννίνων; Δεν πάμε κείθε; Δε μας είπανε πως τον φυλάγει δικός μας στρατός; — Μα ακούστε πως βουίζει το κανόνι. Να κι ο καπνός. — Πού; πού; — ψηλά, απάνω στο ζυγό, κοντά στο διάσελο, στην κορφή που τη στερνοφωτίζει ο ήλιος.

Κι οι ομοβροντίες δεν παύουνε, ολοένα και δασεύουνε, ακούγονται τώρα συγκρατητές.

«Τόσο κοντά και να μη φαίνεται καπνός!»

«Πού να τόνε δεις: Η μάχη γίνεται βαθιά στην κλεισούρα.»

«Μα το κανόνι σώπασε· δε φαίνεται καπνός ψηλά!».

«Άκου το πάλε· κι ο καπνός νάτος πιο κάτω, στον από δώθε το ζυγό.»

«Το τουφεκίδι δυναμώνει. Κάνουνε γιουρούσι.»

«Ποιοι;»

«Οι Τούρκοι· τι οι δικοί μας;»

«Ποιος ξέρει, μπορεί να 'φτασε βοήθεια.»

«Πώς να ζύγωνε κανείς!»

«Δεν πάμε πίσω; Δεν παίρνουμε τον ίδιο δρόμο;»

«Φτάνει να τον βρίσκαμε!»

Η έφοδο βαστά ώρα· μα το τουφέκι αδυνατίζει λίγο λίγο, παραδιάζει σιγά σιγά. Το κανόνι σώπασε κι αυτό, όλα σωπάσανε σε λίγο. Έπεσε κι ο ήλιος και πλακώσανε ίσκιои τα βουνά και το σούρπωμα θόλωσε ολόγυρα τις ράχες. Σιγή, ερημιά έχει απλωθεί, μόνο το κρύο αγέρι του βραδιού σφυρίζει στο κορφοβούνι θλιβερά.

«Τώρα τι κάνουμε;»

«Να ξέρομε μονάχα τι έγινε!»

Τ' αστέρια βγαίνουνε και τρεμοφεγγίζουνε βουβά κι αδιάφορα. Οι αντάρτες αυτιάζουνται μήπως ακούσουνε πουθενά κουδούνια ή γαυγίσματα σκυλιών. Ακούνε μόνο τ' αηδόνια που λαλούνε.

Ξάφνω αρχίζουνε ν' ανάβουνε φωτιές προς τα μέρη που έβραζε η μάχη αποβραδिस. Πάντα και νέα φλόγα ξεφυτρώνει, πάντα κι άλλη.

Κι όλο δώθε φτάνουν κι όλο πληθαίνουνε κι όλο και μεγαλώνει κάθε φλόγα. Χωριά θα καίγονται!

«Μην προχωρέσαν οι δικοί μας;»

«Και θ' ανάβανε φωτιές; Θα καίγανε ρωμέικα χωριά;»

«Μα να, ανάβουνε κι αποδώ, από τ' άλλο μέρος. Δεν είδαμε αυτού το δρόμο των Γιαννίνων; Δικοί μας είναι κει.»

«Δικοί μας, ξένοι — οι φωτιές μας ζώσανε.»

«Τι κάνουμε;»

«Πού θέλετε να πάμε;

«Πίσω όπου μας βγάλει ο δρόμος.»

Άδικα ψάχνουνε να βρουνε δρόμο στο σκοτάδι οι αντάρτες. Μπερδεύονται στα μονοπάτια, παραστρατούνε στις λαγκαδιές, τα χάνουνε μες τα ρουμάνια και ξανασκουντάβουνε στο ποτάμι. Ένα κομμάτι ουρανός με αστέρια αδιάφορα, και μπρος και πίσω και τριγύρω λόγγοι και βουνά και σάρες· κι αν φαίνεται άνοιγμα κάπου, μπροστά τους νέα φωτιά.

«Δεν καρτερούμε την αυγή;»

«Χαρά στον που τον βρει η αυγή!»

«Λεβέντη, μου δείλιασες!»

«Τι δείλιασα! Θα πάμε όλοι δεμένοι στα Γιάννινα.»

Με χωρατά και με πειράγματα γυρεύουνε να κρύψουνε τον τρόπο. Σε κάθε ανήφορο, κάθε κατήφορο δεν ξέρουνε αν πάνε πίσω ή εμπρός. Ατέλειωτη κι η ώρα και το δάσος. Τώρα περνούν ένα ζυγό και τ' απονούχτερο φουά κρύο εκεί ψηλά. Πού να 'μαστε, ξαναρωτιούνται. Οι

φωτιές χαθήκανε. Δεξιά να κάμουμε ή ζερβά, πού 'ναι ο βοριάς και πού 'ναι ο νότος; Δε γνωρίζει κανένας σας τ' αστέρια;

Ανεβήκανε λαχανιασμένοι στην κορφή. Ξαγναντίσανε να μετωρίζει λειψό το μισοφέγγαρο απάνωθ' τους: μεγάλοπρεπο, σπαθάτο, ματωμένο και πυρό. Ανατριχιάσανε. Πίσω, παιδιά! Εδώθε πάει ο δρόμος στη Στρεβίνα. Σοφτάδες! Σοφτάδες! ακούει ο Παύλος από πίσω του τη φωνή του Βουλοδήμου και χαμηλώνει στο σκοτάδι τα μάτια του. «Τι φεύγουμε;» δε ρωτά κανένας, κανείς δε μουρμουρίζει, κανένας δε θυμώνει κι ο αντάρτης ποιητής ξέχασε τη λίμνη των πόθων.

Περνούνε τώρα ορθή, κακόβατη πλαγιά: το βουνό ψηλό σαν κάστρο, κάτωθε βούιζε ο βυθός, ποτάμι θα γκρεμιζότανε στους βράχους. Δασά κοντόρεικα, αγκαθερά χαμόκλαδα φράζανε το μονοπάτι. Σταματήσανε μια στιγμή, άλλοι ορθοί, άλλοι καθίσανε. Ένας τους σα ν' αφικράστηκε κάτι. Δεν ήτανε τίποτε: κανέν' αγρίμι θα πέρασε στο σύδεντρο. Προχώρεσαν πάλι. Από ένα σύρραχο σ' άλλο λαγκάδι. Μα ξανασταματήσανε. Δεν είναι πάλι τίποτες. Κουκουβάγια σκούζει. Σα να μη φτάνει ο τρόμος!

«Κάποια χαλάσματα, έρμη κούλια θα 'ναι δω», είπε ο πλαγινός του Παύλου.

«Χαλάσματα, χαλάσματα.»

Τα είδανε να θαμπογράφονται στη ράχη και τραβούνε σιωπηλοί. Μα όπως κατεβαίνουν την πλαγιά το ποτάμι ξανασέρνεται μπροστά τους κι η οχτιά είναι απάτητη. Πίσω! πού πίσω; Ζερβά πηγαίνει έν' άλλο μονοπάτι. Στην τύχη, όπου μας βγάλει.

Ξαναξεκινούνε. Το πόδι πατά στο σκοτάδι αντικιαστά κι οι πέτρες κυλούνε στον γκρεμό, όπου βογκά ο καταρράχτης. Ξαναλαφιάζουνται. Έπεσε κάπου τουφέκι· και δεύτερο και τρίτο.

«Τώρα είμαστε καλά!»

«Ίσια στην κορφή ανεβάτε, να πιάσουμε τη ράχη», προστάζει ο αρχηγός.

«Ίσια!»

«Ας την ανέβει όποιος μπορεί.»

Δεν ακούστηκε άλλη τουφεκιά, μα μια ράχη κλείνει τώρα το δρόμο και κάτι σαν αντάρα, σαν καπνός φαίνεται πίσω από την κορφή της. Δίχως άλλο χωριό θα καίγεται.

«Τι θέλουμε αυτού ψηλά; Ζερβά να κάμουμε.»

«Ζερβά είναι το ποτάμι.»

«Και δεξιά τα Γιάννινα.»

«Πίσω, πίσω! Οι Τούρκοι κατεβαίνουνε!»

Μα πού να βρεθεί ο δρόμος πίσω; Ίσια λοιπόν κι ό,τι θέλει ας γίνει. Τα στουρνάρια δεν είναι μαλακότερα και δω, κι άλλονε βαρά το παλιοτσάρουχο, αλλουνού σακατεύει τη φτέρνα η μπότα. Και τα φουσέκια πάνε δέκα οκάδες.

Ξεψυχισμένοι ανεβήκανε τη ράχη. Ούτε αντάρα, ούτε καπνός· ούτε χωριό βλέπουνε να καίγεται. Τι να 'τανε; Να γελαστούνε τόσοι νομάτοι! Η καρδιά ήρθε στον τόπο της, ανασαίνουνε μια στιγμή και ροβολούνε τη ράχη από το άλλο πλάγι. Μ' άξαφνα πάλι λαγγεύει και σταματά ο μπροστινός:

«Σιγά, παιδιά, σταθείτε· πατήματα.»

«Να, δεν ακούς;»

«Πατήματα είναι, αλήθεια.»

«Έρχοντ' ίσια προς τα δω.»

«Αναμερίστε, πιάστε την πλαγιά. Γεμίστε τα τουφέκια !»

Παραμερίσανε όλοι και ταμπουρωθήκανε στο σκοτάδι. Βαστούνε την ανάσα, μα οι καρδιές χτυπούνε σα σφυριά στις πέτρες, όπου ακουμπά το στήθος. Τα πατήματα προχωρούνε αγάλια· δεν είν' ένας, είναι πολλοί· τους κρύβουνε τα κλαριά και το σκοτάδι.»

«Μην κουνηθεί κανείς, αφήστε να ζυγώσουνε.

«Να τοι, δεξ, σειούνται τα κλαδιά.»

«Ρώτα ποιοι 'ναι, πριν ζυγώσουνε!»

«Τις ει;»

Καμιά απόκριση.

«Τις ει; Τις ει;»

Τα κλαδιά ανταρευτήκανε, σάλαγος τάραξε το σκοτάδι.

«Έρχονται απάνω μας», μουρμουρίζει μια φωνή. Μπαμ! Μπουμ!
Ο θόρυβος τριπλώνει, σκορπά· τρίζωνε κλαδιά σα να σπάζουνε και βροντούνε λιθάρια στον γκρεμό.

Τούρκοι θα 'τανε και φύγανε σαν ακούσανε τουφέκια. Οι αντάρτες ανασάνανε· σηκωθήκανε. Μα τώρα ποιος τραβά μπροστά, μα και ποιος πρωτολέει το: πάμε πίσω;

«Σταθείτε, δεν ακούτε κει;»

«Σα βογκητό!»

«Και μένα μου φάνηκε πως κάτι σωριάστηκε με την τουφεκιά».

Ο ένας ντράπηκε τον άλλο και προχώρησαν στο μονοπάτι.

Ένα γελάδι ξαπλωμένο χάμω αργοσπάρραζε τα πισινά του πόδια.

«Ποιος έριξε;» ρωτά ο ένας τον άλλον και προχωρούνε παραπέρα.

«Σοφτάδες! Σοφτάδες!» ακούει πάντα τη φωνή του Βουλοδήμου ο Παύλος καθώς τρέχει στο σκοτάδι.

Μα το σκοτάδι άρχισε ν' αριώνει κι ο δρόμος των παλικαριών μες την τραχιά ερημιά δε βρίσκει τέλος. Ορνίθια αυτιαζόντανε, μα ανθρώπινη κατοικία δεν απαντούσανε. Κάπου πέρασαν ένα ρημοκλήσι, μα κι αυτό χωρίς καντήλι κι ο μύλος, όπου σταματήσανε σε μια άγρια λαγκαδιά, κλειστός, ρημαγμένος και κείνος· βογκούσε το νερό, μα η φτερωτή του δεν ανάδευε.

Ξάφνω ένας ξεχώρισ' έναν ίσκιο στο θαμποχάραμα· άνθρωπος ήτανε κι έφευγε: «Έ, πατριώτη! Τούρκος, φάντασμα, ό,τι κι αν είσαι στάσου!»

«Τι θέλετε;»

«Να μας δείξεις το δρόμο στη Στρεβίνα.»

«Στρεβίνα γυρεύετε δω; θα φτάσουνε κει οι Τούρκοι πριν απ' τ' εσάς;»

«Τι; Τούρκοι; Πού είναι οι Τούρκοι; Τι έγινε; Πες τι ξέρεις.»

«Να, πλακώσανε, τσουζούνε φωτιά, αλί και τρισαλί μας τους ραγιάδες.»

«Γλήγορα δείξε μας το δρόμο στη Στρεβίνα.»

«Στρεβίνα δω; εδώ 'στε στον Αϊ Γιώργη. Μη στέκεστε, σύρτε να σμίξτε το στρατό.»

«Βγάλε μας στο δρόμο!»

«Πάω να γλυτώσω τα γελάδια, ορέ, να τα λακίσω στα ρουμάνια.»

«Γλύτωσε μας πρώτα.»

«Αμάν, βρε παλικάρια.»

Μια κάνα πιστολιού γυάλισε απάνω του μέσα στο θάμπωμα κι ο ραγιάς υπάκουσε. Κάμανε φτερά το πόδια. Δεν τα χτυπούσε πια τσαρούχι, δεν τα έσφιγγε μπότα, τ' αχρείαστα φουσέκια σκορπίσανε μες τα ρουμάνια. Χάραζε η αυγή όταν ο Παύλος κι οι συντρόφοι του πενούσανε το ξύλινο γεφύρι του πόταμου που τους έβγαине παντού μπροστά όλη τη νύχτα.

Τρεις ώρες έστεκε στο πόδι εκεί ένας λόχος και περίμενε να κατεβεί ένας άλλος από το βουνό, να υποχωρήσουνε μαζί. Τον ειδοποιήσανε από τα μεσάνυχτα, ήρθε η αυγή και κείνος δε φαινότανε. Με βιά κρατούσανε οι αξιωματικοί το λοχαγό, που ήθελε να μην περιμείνουν άλλο. Οι στρατιώτες μουρμουρίζανε και βλαστημούσανε.

«Πήγες, μωρέ, του το 'πες;» ρωτούσε και ξαναρωτούσε ο λοχαγός ένα λοχία.

«Τι ψέμα θα σας πω;»

«Και τι σου απάντησε;»

«Μ' έβρισε καθώς σας είπα.»

«Πού το 'βρηκε στα κατσάβραχα και το 'παι!» έλεγε ο λοχαγός στους δυο άλλους αξιωματικούς.

Προσμένανε το λόχο του Παλιούρα κι ο σταυραετός, που έφερε χτες το μήνυμα του λοχαγού Λαγήνα για τες δυο χιλιάρικές μπουκάλες, δεν είπε ψέματα.

«Δεν το κουνώ αποδώ», απάντησε ο Λαγήνας, σαν του μηνύσανε να υποχωρήσει· «Στα ταμπούρια!» φώναξε στα «ταμπούρια, παλικάρια!»

«Και γω το πίνω, μα ως αυτού δεν κατανταίνω», έλεγε μέσα του ο υπολοχαγός Γιαταγάνας, εκεί που σύνταζε το λόχο για την υποχώρηση.

Τρομάξανε να βάλουνε τον αγριεμένον καπετάν Παλιούρα στο άλογο, που είχε ο λόχος για να σέρνει τα φουσέκια. Παρατήσανε αυτά και φορτώσανε το λοχαγό τους.

«Πού πάμε, ορέ; Στα Γιάννινα θα πάμε, ποιος το λέει να πάμε πίσω;» φώναζε ο λοχαγός.

«Αχά, στα Γιάννινα!» ρέκαζε κι ο λόχος ροβολώντας στο σκοτάδι από τα βράχια, όσο που έφτασε μαζί με την αυγή στο ξύλινο γεφύρι του Λούρου με τα πράσινα, κοιμισμένα νερά.

Ο ήλιος βρήκε και στρατό κι αντάρτες στο μεγάλο δρόμο. Πήγαινε ολόισα στην Άρτα και δεν είχανε πια φόβο να τότε χάσουνε.

Το ξάδερφό του Βουλοδήμο ξαναπάντησε ο Παύλος Γέρακας κοντά στο γεφύρι της Άρτας. Τον είχε βαρέσει και κείνον το τσαρούχι και γύριζε με τους ευζώνους του καβάλα σ' ένα παλιομούλαρο.

«Έ πως τα βλέπεις τώρα, ξάδερφε; Ξανασιμίσαμε», φώναξε του Παύλου, σαν τον αντίκρισε. Ο Παύλος τότε σίμωσε: «Μα δε μου λες, πως έγινε;» ρώτησε

«Πώς θες να γίνει! Να, σβάρνα μας πήρανε, σβάρνα πήραμε και μεις τους άλλους από πίσω κι όποιος πρωτοφύγει. Κρίμας μονάχα το παιδί, τον έφεδρο ανθυπολοχαγό μου· ήθελε να μου σηκωθεί ορθός σαν τον Καραϊσκάκη και του τη φυτέψανε στο γόνα. Θα τον ξεθυμάνουνε κι αυτουνού τα αίματα, ο γλυτώσει».

Είπε ο λοχαγός και χτύπησε με την άκρη από το καπίστρι το κουτσό μουλάρι. Δεν ήθελε να μείνει πίσω από το λόχο του.

Ο Παύλος στάθηκε και περίμενε τους συντρόφους του. Ίδιο μουλάρι έφερνε πίσω και τον αντάρτη ποιητή, χτυπημένον κι αυτόν από την μπότα. Ερχότανε δίπλα δίπλα με το λοχαγό Παλιούρα, παλιό του γνώριμο. Σκυφτά είχανε τα κεφάλια τους και κουβεντιάζανε ήσυχα· η όψη και των δυο έδειχνε πως είχαν ξεμεθύσει.

ΑΝΤΑΡΤΗΣ

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΑΝΤΑΡΤΗΣ

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΣΕ ΨΗΦΙΑΚΗ ΜΟΡΦΗ
ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 2022 ΜΕ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ
ΦΑΡΣΑΡΗ ΚΑΙ ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ
ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΥΠΟ
ΑΔΕΙΑ CREATIVE COMMONS (BY-
NC-SA) ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΟΙΚΤΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

